

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Січки Вікторії Іванівни на тему «Психологічні особливості розвитку образу світу у підлітків», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія

Актуальність дослідження світогляду та світосприйняття особистості, які повною мірою відображаються картиною світу, образом світу, а також багато в чому визначають, як зміст психічного життя особистості, її життєвий шлях, так і майбутнє суспільства, в цілому - є беззаперечною. Виходячи з цього, розробка проблеми «образу світу» має велике значення не тільки для теоретичної психології, але і для вирішення багатьох прикладних завдань в психологічній науці та в педагогічній практиці.

Важливість та недостатня розробленість означеної проблематики обумовили вибір здобувачкою теми дисертаційного дослідження «Психологічні особливості розвитку образу світу у підлітків», його об'єкта і предмета. За об'єкт дослідження взято: вікові особливості розвитку образу світу особистості; а за його предмет - особливості розвитку образу світу у підлітків з різною соціальною ситуацією розвитку.

Тема дисертаційного дослідження обрана відповідно до наукової програми кафедри психології розвитку та соціальних комунікацій «Психологічний супровід розвитку особистості школяра в рекреаційний період в контексті інноваційних технологій» (номер державної реєстрації 0109U000191), що входить до тематичного плану Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Тема дисертації затверджена вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 12 від 28 травня 2015 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових

досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 29 вересня 2015 року).

Аналізуючи дисертаційну роботу Січки В.І., можна зазначити, що автором чітко сформульовано мету дослідження - виявити особливості розвитку образу світу у підлітковому віці. Всі завдання, орієнтовані на досягнення цієї мети в дослідженні виконано.

Висунуті в дисертаційній роботі наукові положення та висновки є теоретично і емпірично обґрунтованими, достовірними та виваженими, що забезпечувалось обраними методологічними засадами, комплексним застосуванням методів дослідження; використанням сучасного апарату математичної статистики та репрезентативністю вибірки дослідження.

Автором здійснено глибокий аналітичний огляд існуючих наукових поглядів на проблему «образу світу», «картини світу» з точки зору психологічного тлумачення даного феномену. Так, виявлено, що серед низки наукових підходів до вивчення цієї проблеми, у вітчизняній психології провідне місце займає діяльнісний підхід та теоретико-емпіричні розробки у галузі візуального мислення, у зарубіжній психології - гештальттеорія та когнітивна психологія. Опираючись на аналіз сучасних наукових розробок та виходячи з принципів системності, здобувачка розглядає «образ світу» як багаторівневу цілісну систему уявлень людини про світ, інших людей, про себе та свою діяльність, що дозволяє краще зрозуміти людину у всіх її зв'язках і залежностях від навколишнього світу. В роботі визначається, що суб'єктивний образ світу має базову, інваріантну частину, загальну для всіх її носіїв, і варіативну, що відображає унікальний життєвий досвід суб'єкта. Виходячи з означеного, інваріантна частина формується в контексті культури, відображаючи її систему значень і смислів. Мінливість її визначається тією соціокультурною реальністю, в яку занурена особистість. В структурі сприйняття картини світу можна виділити такі компоненти, як: когнітивний, мотиваційно-ціннісний і емоційно-почуттєвий.

Особливу цінність в дисертаційному дослідженні має другий розділ, в якому представлено результати емпіричного дослідження та зроблено їх глибокий аналіз.

У другому розділі дисертації розкриваються методологічні основи дослідження, зміст дослідницько-експериментальної роботи, обґрунтовується склад експериментальної вибірки. Дисертантка проводить сумлінний аналіз емпіричних даних, проведених у заданому семантичному просторі. Результати констатуючого дослідження свідчать що є значущі відмінності в сприйнятті картини світу (*когнітивна складова*) у підлітків різних соціальних категорій. Так, кількість категорій щодо створення «Символу життя» більша у підлітків з повних сімей в порівнянні з кількістю категорій у підлітків з неповних та прийомних сімей. Виявлено, що в візуальних образах підлітків з повних сімей домінують категорії «негативного» до «Символу життя»; в роботах підлітків з неповних сімей - «негативне» та «позитивне» відносно «Символу життя» урівноважені між собою; в роботах підлітків з прийомних сімей-домінує «загальне й важливе» та «позитивне» відносно «Символу життя». Але найменш розробленими за кількістю категорій у підлітків з повних та прийомних сімей є зображення «менш значного» відносно «символу життя»; а у підлітків з неповних сімей - «загальне й важливе» відносно «символу життя». На рівні *мотиваційно-ціннісної складової* встановлено, що для підлітків різних соціальних категорій більш значимі цінності, що є особистими.

Емоційна складова образу світу дещо відрізняється у підлітків різних соціальних категорій, а саме перевага більш позитивних емоційних проявів у підлітків з повних сімей; двоїсті емоції переважають у підлітків з неповних сімей та в більшості негативні емоційні переживання у підлітків з прийомних сімей. Виявлено взаємозв'язки між структурними компонентами толерантності та базовими цінностями.

Особливу увагу привертає третій розділ дослідження, в якому дисертантка запропонувала та апробувала психологічну тренінгову програму

з розвитку толерантного сприйняття та ціннісних орієнтацій у підлітків різних соціальних груп в умовах рекреаційного закладу. В дослідженні обґрунтовано, чому саме обрано для формування толерантне сприйняття та особливості його розвитку у підлітків в умовах рекреації. Розкриті мета, завдання та принципи організації тренінгу з розвитку толерантного сприйняття у підлітків. Здійснено психологічний аналіз результатів апробації тренінгу з розвитку толерантного сприйняття та ціннісних орієнтацій у підлітків. Результатами психологічного тренінгу виступили: прийняття себе та інших людей такими, які вони є; вміння співпереживати; підвищення самооцінки; розвиток комунікативних навичок; розвиток позитивних ціннісних орієнтацій; вміння встановлювати доброзичливі стосунки з іншими; зниження агресивності.

Проведено порівняльну діагностику особливостей розвитку рівня толерантності до та після проведення тренінгу та виявлено статистично значущі відмінності між оцінками показників структурних компонентів толерантного сприйняття та ціннісних орієнтацій у досліджуваних експериментальної групи до і після тренінгу. Зазначене підтверджує значущість розробленого тренінгу з розвитку ціннісних орієнтацій та толерантності у підлітків в умовах рекреаційного закладу.

Сформульовані висновки загалом свідчать про реалізацію поставлених завдань та досягнення мети дисертаційного дослідження, бачення автором перспективи подальшої розробки проблеми.

Дисертаційне дослідження має достатній рівень наукової новизни, яка полягає у тому, що вперше розкрито особливості розвитку образу світу у підлітків різних соціальних категорій та емпірично встановлено спільне та відмінне у розвитку на рівні змістового та операціонального компонентів, а також когнітивної, мотиваційно-ціннісної та емоційної складових образу світу. Дисертанткою доведено, що базові цінності образу світу в підлітковому віці схожі у підлітків з різною соціальною ситуацією розвитку, а життєва перспектива має відмінності. Виявлено взаємозв'язки між

структурними компонентами толерантності та базовими цінностями у підлітків різних соціальних категорій. Також визначено, що відмінності та спільне проявляються на рівні візуальних образів-концептів (невербальна іконічна семантика, візуальні категорії) та вербальної семантики, категоріальних понять. В роботі обґрунтовано необхідність врахування соціальної ситуації розвитку підлітків як одного з чинників, що впливають на становлення образу світу, оскільки, останній визначає ціннісні орієнтири та життєві перспективи у підлітків.

Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлені у достатній кількості наукових праць у провідних фахових виданнях. Основний зміст роботи викладено в 6 публікаціях, 4 з яких надруковано у наукових фахових виданнях України та 1 у зарубіжному науковому періодичному виданні.

Результати роботи мають високий рівень апробації і можуть бути використані як у процесі професійної підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, так і в роботі практикуючих психологів у закладах вищої освіти та в роботі психологічної служби в дитячих рекреаційних закладах.

Дисертаційну роботу виконано на досить високому професійному рівні, її зміст дозволяє констатувати те, що дисертація є результатом значної науково-пошукової роботи. Робота цікава, логічно виважена, змістовна.

Поряд з тим, слід зазначити певні зауваження та побажання:

1. На нашу думку, робота тільки би виграла, якби в ній було представлено тендерні особливості образу світу у підлітковому віці.
2. В дослідженні не достатньо розкрито вікову динаміку розвитку образу світу у підлітків 13-15 років та особливості цієї динаміки.
3. Авторка виділяє у структурі образу світу когнітивну, мотиваційно-ціннісну та емоційну складові. На наш погляд, було би цікавим, як би в роботі було розкрито, яка з ієрархій складових образу світу презентує більш зрілий його варіант.

4. Відповідно до задач дослідження (яких п'ять) в роботі зроблено аж дев'ять висновків, що на нашу думку забагато, тому в презентації висновків їх нумерація відповідно до поставлених задач є дещо розмитою.

Указані зауваження й побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Дисертаційне дослідження Січки В.І. є завершеною науковою працею, яка має наукову новизну, теоретичне значення, практичну цінність. Автореферат і роботи опубліковані за темою дисертації, відображають отримані автором результати і дозволяють скласти повне уявлення щодо змісту дисертаційного дослідження.

Кандидатська дисертація Січки В.І. «Психологічні особливості розвитку образу світу у підлітків» відповідає вимогам МОН України п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015р. та №1159 від 30.12.2015р.), а її автор, Січка Вікторія Іванівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
психології розвитку
факультету психології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Власова О.І.

ПІДПИС ЗАС
ВЧЕНИЙ СЕК
КАРАУЛЬНА Н
24.03.2017р.

